

De Krijgsspelkaart van Zeist en omgeving

Door Kees Volkers, historisch geograaf en schrijver

BIJ DE KAART

Zeist rond 1913. De Parel der Stichtse Lustwarande staat op de drempel van grote veranderingen. De grote verkaveling van bossen en buitenplaatsen moet nog een aanvang nemen, maar rond het dorp zijn de eerste systematische uitbreidingen inmiddels gerealiseerd: Wilhelminapark voor de welgestelden, Antonpark en Transvaalpark voor de wat minder bedeelden. Richting Schaerweijdelaan zien we de eerste sociale woningbouw verrijzen, de woningwetbouw moet nog op gang komen. Bossen en buitenplaatsen zijn nog grotendeels in tact, maar dat zal de komende vijftig jaar rigoureuus gaan veranderen.

In het kleigebied is er sinds de Middeleeuwen weinig veranderd. Zelfs het landschap zoals dat er vóór de ontginning moet hebben uitgezien, is uit de te bespreken Krijgsspelkaart af te leiden.

Zo zijn de stroomgeulen van de Zeister Rijn nog te traceren aan de bochtige loop van oude weteringen en de afwijkende vorm van sommige kavels, maar ook aan het grondgebruik: akkers en boomgaarden op de oeverwallen, weidegrond in de nattere delen. De kromme Brugakker, tussen Vinkenbuurt en de Zeister Brug (richting Koppelweg), is nog intact. Ooit liep de hoofdroute tussen Zeist en Utrecht via deze bijzondere, langgerekte kavel.

De oorspronkelijke ontginningen Oostbroek, Zeisteroever en Kattenbroek vallen nog onder verschillende waterschappen. De achteruitgang van de Bunnikse Nieuwenhof (Niënhof) wordt gevormd door het Kouwenhovense Laantje, dat uitkomt op de Koppeldijk. Vreemd - zeker op deze kaart - is dat een strategisch punt als de Koppelsluis

niet is ingetekend. Een foutje? De Noordweg is nog slechts verhard tot de wasserij van Burger, waar met de bijbehorende arbeidershuisjes een apart buurtje is ontstaan. Het is maar een greep van wat er op deze fraaie en gedetailleerde kaart is te zien.

DE MILITAIRE KRIJGSSPELKAART

De getoonde kaart is een onderdeel van de geheime 'Krijgsspelkaart van Amersfoort en omgeving'. Krijgsspelkaarten werden door de militaire staf gebruikt voor onderwijs en oefeningen. Doorgaans gebruikte men daarvoor de gebruikelijke 'stafkaarten' met een schaal van 1:100.000 of 1:50.000. Soms werden zulke kaarten fotografisch opgeblazen tot een kleinere schaal, maar dat had op de hoeveelheid ge-

De Krijgsspelkaart van Zeist en omgeving.

ARCHIEF ZHG,
INVENT.NR. 055B

Seijst
2011
I-20

toonde informatie zelf geen effect. In 1907 gaf de Chef van de Generale Staf zijn kaartenmakers opdracht om een nieuwe 'krijgsspelkaart' te vervaardigen met een schaal van 1:10.000. Het te karteren gebied omvatte het grootste deel van Het Gooi, Eemland en de centrale Heuvelrug. Het hele gebied werd minutieus in kaart gebracht, het laatste kaartblad in 1913. De gehele kaart telde 26 bladen. Vier daarvan - de nummers 6, 7, 13 en 14 - bestreken de gemeente Zeist. Behalve door het grote aantal topografische details vielen de kaarten op door een nauwgezette weergave van het reliëf en het terughoudende gebruik van toponiemen (namen van plaatsen

en terreinen). De oplage was slechts 200. Daarna is een dergelijk project nooit meer uitgevoerd. Dat maakt de kaarten bijzonder zeldzaam (een originele set is aanwezig in het Algemeen Rijks Archief in Den Haag). In 1996 heeft de Stichting Vijverberg in Naarden een beperkte herdruk uitgegeven van de kaart. De kaartbladen in de collectie van het Zeister Historisch Genootschap komen van deze herdruk.

EEN CULTUURHISTORISCHE ATLAS VOOR ZEIST

De Krijgsspelkaart is een van de vele kaarten die zijn opgenomen in de publicatie 'Zeist door de Tijd'.

Deze 'cultuurhistorische atlas' - die in de loop van dit voorjaar zal verschijnen - toont in tekst en beeld de ruimtelijke ontwikkeling van Zeist van prehistorie tot heden. Naast een groot aantal - deels nooit eerder gepubliceerde - kaarten en beelden uit de collectie van het Zeister Historisch Genootschap is ook materiaal opgenomen uit het Gemeentearchief en diverse andere collecties. Daarnaast telt de atlas vele kaarten en beelden die nieuw zijn gemaakt. De productie van de atlas bood tevens de gelegenheid om een begin te maken met de vorming van een digitaal kaartenbestand van Zeist, dat nu reeds enkele honderden kaarten omvat. Uiteindelijk moet dit er toe leiden dat straks iedereen deze kaarten in hoge resolutie kan bekijken, zonder dat de kwetsbare originelen nog beduimeld en verfromfaaid hoeven te worden.

SI

Bronnen

- * Zeister Historisch Genootschap/ Van de Poll Stichting: *De Krijgsspelkaart van Amersfoort en omgeving, 1913 (fascimile 1996, bladnr's 6, 7, 13 en 14)*. Kaartencollectie catnr. ZHG 055b.
- * H. Schaftenaar, 'De Krijgsspelkaart van Amersfoort en omgeving', *Caert Thresoor* 15-3 (1996) 71-72
- * Kees Volkers, *Zeist door de Tijd Cultuurhistorische Atlas*, Zeist/Amsterdam (te verschijnen voorjaar 2011).